

**ОСОБИСТІТЬ І ТВОРЧІСТЬ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ В КОНТЕКСТІ
КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМАТИКИ ЕПОХ.
РОДИНА ДРАГОМАНОВИХ-КОСАЧІВ**

УДК 811.161.2«19»

Олег Баган

**ЛЕСЯ УКРАЇНКА В ПІЗНІХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ДМИТРА
ДОНЦОВА: НАЦІОСОФСЬКИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ
КОНТИНУУМИ**

У статті проаналізовано два есеї Д. Донцова про драматичні твори Лесі Українки «Три хвилини», «Адвокат Мартіян». Автор доводить, що ідеологічно письменниця виражала в художніх формах консервативні, ідеалістичні й ірраціоналістичні струмені в українській культурі початку ХХ ст. Обидва твори мають чітку націософську проблематику, утверджують принципи історичного волюнтаризму, національного героїзму та революціонізму як емоційно-протестної енергетики буття.

Ключові слова: націософія, ірраціоналізм, ідеалізм, волюнтаризм, героїзм, консерватизм, неоромантизм, традиціоналізм

Серед усієї драматичної спадщини Лесі Українки, мабуть, два твори – «Три хвилини» (1906), «Адвокат Мартіян» (1913) – чомусь привертали до себе увагу дослідників найменше. Хоч як це дивно, але навіть у багатьох монографіях про письменницю чи бодай розлогіх есеях автори або обминали ці твори, або присвячували їм буквально кілька речень аналізу. Друга проблема щодо цих все-таки маленьких шедеврів Лесі Українки – це часто завужене або й хибне трактування їхньої проблематики та концепції. Тому вельми цікаво, що Дмитро Донцов (1883–1973), який майже все життя активно писав про творчість своєї улюбленої літераторки, присвятив цим творам доволі великі есеї в період свого повторного перебування в еміграції: «Сила крові («Три хвилини» Лесі Українки)» («Вісник», Нью-Йорк, 1951), «Конфлікт поколінь» («Адвокат Мартіян» Лесі Українки)» («Вісник»,

Нью-Йорк, 1954). Очевидно, що він уважав їх ключовими у спадщині письменниці, оскільки загалом окремим її творам не присвячував есеїв, а радше прагнув охопити цілісно естетику й ідеологію авторки.

Зроблений нижче вибірковий огляд основних праць у галузі лесезнавства – і класичних, і сучасних – виявив уже оцінену нами закономірність в інтерпретаціях: обминання аналізу або неточне й неповне розуміння філософської, власне націософської, і культурологічної проблематики цих драматичних сцен. Наприклад, М. Зеров у знаменитій студії «Леся Українка» (1924) цілком не інтерпретує названих творів [12]. Перед ним М. Євшан так само обминув їх у своїх трьох емоційних есеях про Лесю Українку [7–9]. М. Драй-Хмара присвятив рівно один абзац діалогу «Три хвилини», у якому лаконічно показав проблематику твору, не занурюючись у його філософію [6]; про проблематику «Адвоката Мартіяна» сказав більше і зробив такий висновок: «В “Адвокаті Мартіяні” змальовано боротьбу світоглядів двох поколінь – батьків і дітей. Леся Українка стоїть на боці батьків... Ідеалом її є Мартіян, самовідданий робітник повсякденного життя. Драматична поема “Адвокат Мартіян” – це гімн непомітному, скромному, але великому і важкому подвигу самозречення в ім’я сім’ї» [6, с. 140]. Науковець однозначно робить ідеальним героєм Мартіяна й зовсім ігнорує постать Ардента, на якій концентрує свою концепцію аналізу Д. Донцов.

Спробу глибшого потрактування «Адвоката Мартіяна» здійснив Б. Якубський, який, правда, уже відчутно залежав від радянських ідеологічних кліше. Він запропонував, хоч дещо прямолінійно, той висновок, що поетеса в образі Мартіяна вивела узагальнений тип «українських інтелігентів-партійців, що не здібні були до найменшої революційної дії» [16, с. 130]. Критик уважав, що загалом авторка стояла на боці молоді, дітей адвоката – Аврелії і Валента, які бунтують проти Мартіянової суворої покірності й уперто вичікувальної життєвої позиції. Однак Б. Якубський ширше не розгортав цієї тези, увійшовши в колію вузькобільшовицького соціологізму, партійщини й атеїзму.

Ми обминаємо аналіз лесезнавчих праць радянського періоду, оскільки в них домінували надто спрощені й однозначні оцінки: за стандартом у «Трьох хвилинах» ідеальним героєм є Монтаньяр, «справжній революціонер класового типу», а Мартіян – це «тип більшовика напередодні революції».

З новіших досліджень виділимо такі. В. Агеєва в книзі «Поетеса зламу століть» залишає драматичний етюд «Три хвилини» на маргінесі, про нього майже не йдеться, а про «Адвоката Мартіяна» каже, що в цьому творі центральною «постає колізія християнської покори й індивідуальної свободи» [1, с. 237]. Авторка вважає, що трагізм постаті Мартіяна визначається «ціною фанатизму» [1, с. 239], тобто фокусує всю драматичну концептуалістику твору на Мартіянові. А. Войтюк, який загалом відзначався уважністю при прочитанні Лесиних героїв, проникливо описав складність образу Мартіяна, що розривається між двома концептуально й духовно відмінними принципами сприйняття християнських догм – живим та ортодоксальним [2, с. 30]. Однак автор повністю концентрує свою увагу тільки на етико-релігійній проблематиці, ігноруючи національну, яку виявив і розгорнув Д. Донцов.

Л. Демська-Будзуляк присвятила двом творам значно більше місця у своїй монографії, ніж інші дослідники, – по цілому маленькому підрозділові: «Свобода, яка поневолює» (про «Три хвилини») і «Добровільна втрата ідентичності» (про «Адвоката Мартіяна»). Однак дослідниця чомусь усю силу свого літературознавчого аналізу спрямовує на тему «зради» Жирондиста, який утік із революційної Франції [4, с. 146], коли, натомість, головні філософські ідеї твору, на думку Д. Донцова, висловлює якраз Монтаньяр. Проблематику «Адвоката Мартіяна» А. Демська-Будзуляк тлумачить суто в морально-духовному аспекті, не помічаючи алузії до політико-національної ситуації в Україні початку ХХ ст., на чому акцентує Д. Донцов. Головний герой «мертвіє» від надмірної покірної дисциплінованості в церковній структурі та її догматиці [4, с. 141].

Також обидва твори Лесі Українки майже губляться у вкрай суб'єктивних монографіях Н. Зборовської [11] та О. Забужко [10], очевидно, що їхня проблематика та інтенціональність чужі авторкам. Іноді в цій темі трапляються цілком курйозні, абсурдні випадки, коли дослідники зовсім не розуміють концепції Лесиного твору, необгрунтовано перекичуючи його проблематику, як, наприклад, Н. Малютіна, яка чомусь стверджує, що в «Трьох хвилинах» розгорнута «філософія часу» письменниці [12, с. 97–102]. Мабуть, тут єдиним «аргументом» за цю тезу є слово «хвилини», що насправді повністю підміняє логіку твору та його ідей.

Отже, цей стислий огляд промовляє, що українські літературознавці а) не беруть до уваги *ірраціоналістично-волюнтаристської*

філософії поетки, яка особливо яскраво виявляється якраз у цих двох творах, б) для сучасних літературознавців незрозуміла *національна проблематика* й, відповідно, *моральні устремління* героїв творів, які висловлюють філософеми самої письменниці.

Як відомо, Д. Донцов захоплювався Лесею Українкою особливо, вважав, що саме вона своїми ідеями допомогла йому сформувати правильний ідеалістичний і національно-вольовий світогляд, вирватися з літепло-драглистої маси українського народництва й малоросійства. Він писав про неї майже протягом усього життя: перший яскравий твір датується 1913 р. – стаття «Поэзия индивидуализма» («Украинская жизнь», № 9/10), останній з'явився рівно через 50 років – у 1963-му: «Забутий заповіт» (Альманах «Гомону України», Торонто на 1963 р.). Його блискучий есеї «Поетка українського Рисорджименто: Леся Українка» (1922) став, по суті, першим естетичним маніфестом нової, формованої передусім самим Д. Донцовим, літературної течії і культурно-мистецької доктрини – *вісниківського неоромантизму* – і знайшов широкий відгук у тогочасній критиці та літературознавстві, навіть попри більшовицьку цензуру на більшій частині України. Згодом він написав такі імпульсивно-драматичні й концептуальні есеї, як «Пам'яті великої бунтарки» («Вістник», 1938, кн. 2) і «Поетка-пророчиця» (у книзі «Туга за героїчним», Лондон, 1953). І що цікаво: тематика «Трьох хвилин» і «Адвоката Мартіяна» є в усіх цих творах лише ескізно або дотично. І вже в еміграції, в Америці, у 1950-ті рр., Д. Донцов, ніби відчуваючи, що він ще щось не договорив про велику Поетесу, вирішив написати окремі есеї про два її знакові драматичні твори [4; 5].

Перед самим аналізом есеїв мусимо зробити вступний екскурс у тему розвитку ідеологічних тенденцій в Україні 1-ї половини ХХ ст. Приблизно від 1895 р. серед української інтелігенції під впливом настроїв європейського модернізму та ідей консервативної, ідеалістичної та ірраціоналістичної, філософії (А. Шопенгауер, Е. Гартман, В. Дильтей, М. Шелер, Ф. Ніцше, Г. Моска, В. Соловйов та ін.) відбувається поступовий світоглядний злам, повільне розчарування в ідеях позитивізму-раціоналізму та матеріалізму, які успішно й довго домінували в українському суспільному мисленні перед тим, принаймні від 1850–1860-х рр. Цей злам був відображений насамперед у творчості Івана Франка – центральної постаті тодішньої української культури, який саме від 1895 р. змінює естетичну й ідеологічну

тональність у своїх творах. Цього року виходить його драма «Сон князя Святослава», пройнята модерністською поетикою та духом неоромантизму, одна за одною з'являються його психологічні, далекі від соціологізму новели, а як мислитель він видає низку статей із суворою критикою соціалізму, пускається в роздуми в дусі філософського консерватизму («На склоні віку (Розмова вночі перед новим 1901 роком») і т. ін. Хоча ця світоглядна тенденція не стала переможною (і в цьому виявився злий фатум для українства!), а українське суспільство залишалося ще до 1917 р. в полоні панівних ідей лібералізму й соціалізму, пацифізму й лоялізму, матеріалізму й практицизму, все ж у середині української еліти почалися кволі ідеологічні течії, які спонукали до кардинального переосмислення здобутків і перспектив демократофільського ХІХ ст. Власне, творчість Лесі Українки і представляє *найповніше* всю цю *інтелектуальну й моральну драму* сумнівів, пошуків, візій та прозрінь. І в цьому полягає вся складність її світогляду і складність інтерпретації її творчості.

Д. Донцов був наймаркантнішою постаттю цього драматичного процесу виформовування-виборсування правих, ірраціоналістично-волюнтаристських ідей із моря українського, по-народницькому спримітизованого і наївного, демократизму-соціалізму, егалітаризму та космополітизму. Він 1909 р., після першої еміграції з підросійської України через участь у революційному русі й арешт, зустрівся на курорті Закопане в Карпатах із В'ячеславом Липинським, першим концептуальним українським консерватором, визначним істориком-державником. Очевидно, це знайомство посприяло його пришвидшеній переорієнтації на праві ідеї й відходів від соціалістичного табору. Від 1913 р. Д. Донцов почав активно сіяти самостійницькі, волонтаристські та традиціоналістичні ідеї, виходячи із світоглядних засад ірраціоналістичних філософів: Дж. Мадзіні, Й. Фіхте, Ж. Сореля, Ш. Пегі, М. Барреса, Г. Честертона, Ф. Ніцше та ін. Упродовж 1913–1917 рр. на сторінках журналів «Шляхи» (Львів) і «Украинская жизнь» (Москва) він вирізнявся як найрадикальніший і концептуальний публіцист націософського типу. Паралельно тривав процес його захоплення творчістю Лесі Українки, у якій він знаходив художнє втілення й образне розпрацювання всіх основних принципів філософського ірраціоналізму: емоціоналізму (Міріам, Тирца), інтуїтивізму (Касандра), містицизму й релігійності (Міріам, Йоганна, Присцилла), національного традиціоналізму й гідності (Антей, Оксана), духу сили

й порядку (Донна Анна), антиматеріалізму (Руфін), героїчного типу поведінки (Ардент, Монтаньяр, Раб-неофіт) і т. ін. Хоча сама письменниця на рівні суспільної ідеології повністю не перейшла на платформу правих ідей (можливо, і через важкий об'єктивізм свого оточення та особистий характер самозамикання), проте на естетичному рівні вона їх виразила доволі повно, у вигляді художніх візій.

Усі ці чотири роки – від 1913-го до 1918 р. – Д. Донцов наполегливо шукав для національної ідеології українства живі приклади з європейської історії та культури, як здобувати національну волю, як завзято боротися з перешкодами і ворогами, утверджувати свою духовно-естетичну самобутність. Найцікавішими, мабуть, його статтями цього періоду були «Справа Унії», «Нарід-бастард», рецензія на роман В. Винниченка «Божки», «Катова вечерея», «Національні святощі», «Українська відправа російському лібералізові», «Польська криза», «Шевченко і наша генерація», «Гетьман Мазепа в європейській літературі» (усі – в журналі «Шляхи», ідейна та естетична концепція якого досі належно не оцінена в українській науці). У них автор явив новий, волюнтаристський, тип мислення. (Зараз усі ці твори вперше передруковано у виданні: Донцов Д. Вибрані твори. У 10 т. Т. 1–2 / упорядкув., ред., передм. О. Багана. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011).

Приїхавши в революційну Україну 1918 р., Д. Донцов уже був переконаним консерватором, антисоціалістом, державником-традиціоналістом. Тому приєднався до консервативної партії хліборобів-демократів на чолі з С. Шеметом, підтримав гетьманський переворот П. Скоропадського як варіант українського бонапартизму, почав агітувати в пресі за посилення українського мілітаризму та запровадження політики чіткого захисту національних інтересів. Участь у революції дала йому змогу глибше зрозуміти її логіку й закономірності, що він надзвичайно виразно й достеменно описав у книзі «Підстави нашої політики» (1921), яка, власне, стала першим широким за змістом ідеологічним маніфестом *вольового націоналізму й традиціоналізму* в Україні. Від цього часу починається дуже активна, різнобічна й плідна ідейно-пропагандивна праця Д. Донцова з поширення та розвитку світоглядних принципів, вартостей й естетики героїчного націоналізму-ірраціоналізму, що невдовзі перетворило його на одного з найяскравіших виразників правої політичної філософії в усій Середньосхідній Європі.

Ми стисло описали ідейний шлях Д. Донцова для того, щоб пояснити один важливий аспект його літературних інтерпретацій творчості Лесі Українки: тлумачення її художніх ідеологем було для нього нагодою ще й ще раз пояснити українцям закони історії, закони національної боротьби, ще раз осмислити живі уроки недавніх невдалих змагань. **Він розвинув той континуум націософського ідеалізму й культурологічного традиціоналізму-героїзму, який започаткувала вона.**

В есеї «Сила крові» Д. Донцов спробував виявити й осмислити головну колізію світогляду творчості Лесі Українки та водночас пояснити, що є правдивим двигуном Історії. Діалог Жирондиста з Монтаньяром – це наче піковий момент історіософських узагальнень письменниці, яка хотіла сама для себе з'ясувати, які ж саме моральні й теоретичні фактори сприяють найбільшому динамізмові історичного процесу, забезпечують успіх певної ідеї. Жирондист – типовий раціоналіст, ліберал-прагматик, який вірить, що поступ історії визначається світлими ідеями, просвітою народу, раціональними законами. Монтаньяр – це людина з містико-героїчним, волюнтаристським світоглядом, він знає, що світом керують не теорії, не правила, а пристрасті, сильні пориви духу, героїчні звершення й жертвна кров, пролита в боротьбі. Центральна філософема твору, на думку Д. Донцова, – теза Монтаньяра: **«Не в ідеї, мій пане, сила, а в самій крові!»** [5, с. 12]. Критик робить такий засновок: «В маленькім творі поетки – дві головні проблеми: перша – яким способом поступає переможець, щоб **унешкідливити подоланого і вбити його ідею?** Друга – яким способом подоланий забезпечить тріумф своїй ідеї?» [5, с. 13].

Д. Донцов уважав, що Леся Українка в цьому творі протрактувала вічні проблеми людського буття, вічне зіткнення двох протилежних світоглядів: **скептичного** (Жирондист) і **релігійного** (Монтаньяр). Байдуже, що монтаньяри, тобто якобінці, формально були атеїстами, як і російські більшовики, до яких він наводив історіософську алюзію, насправді вони були передусім **містиками**, бо до засліплення вірили у **правду своєї сили, у святість покладених за неї жертв і проливої крові**. Якобінці перемогли в революції, бо мали більше, ніж представники інших ідеологічних таборів – монархісти, помірковані конституціоналісти, жирондисти-республіканці, – любові до своїх ідеалів, більше фанатизму, здібності битися й умирати за них. І в

цьому полягає сенс Історії: *її силову динаміку витворюють пристрасті й сила волі учасників історичного процесу*. Націософський висновок Д. Донцова для українців як поневоленої нації такий:

1) «основна мета тирана (поневолювача-чужинця. – *О. Б.*) – вбити в підбитих дух борців, прищепити психіку плебея. Переможе той з двох, який *не дасть в собі вбити комбативний дух*»;

2) «...тріумф здобуває лише ідея, *окрашена в пурпур крові*, проллятої для її здійснення»;

3) «...вбрати в ці володарські шати ідею, посадити її на трон, можуть *лише окремої породи люди*. Для яких поезія життя не в буденнім щасті чи вигоді, а в ризику, в борні, в змагу» [5, с. 16].

Д. Донцов пояснював ідею «крові» в *Лесі Українки* як візію про вічне містичне змагання, про яке казав Й. В. Гете у «*Фаусті*»: «Кров – це особливий сік» [5, с. 15], тобто тільки здібність людини до жертвності перетворює її й ідею, яку вона несе, на реальний, переломний фактор-двигун історичних змін. Монтаньяр так пояснює цю філософему: «Скажи мені, яку ідею скриня та ховала, що звалась за життя Луї Капет? Либонь ніякої? Чому ж тепер імення се дива справдешнії творить в Вандеї та Бретані?» [5, с. 12]. Ідея монархії (тобто Людовіка XVI – Луї Капета) спочатку впала, бо вона перестала викликати до себе сильну любов, містичні пристрасті (під впливом пропаганди раціоналістичних мислителів-просвітників, зрозуміло). Але коли в боротьбі за монархію почали падати перші героїчні жертви, коли знову розбудилася містика почуттів серед монархістів, тоді спалахнули велетенські повстання на захист ідеї короля у Вандеї і Бретані.

Леся Українка дає можливість Жирондистові самому прийти до істини, у моральних муках на вигнанні він нарешті збагнув, чому його так тягне на Батьківщину, у вир боротьби: «Звичайний крамар там ставав героєм, / Там невіглас робився геніальним, одна хвилинка там давала більше, / ніж всі три роки, що прожив я тут» [15, с. 235]; Там «... змагався б я, боровся, поривався, / тремтів би за життя своє хвилеве, / але я жив би ...» [15, с. 236]. Він усвідомлює, що без пристрасті людина, як він, стає «могильним каменем» [15, с. 236]. Так, концепція твору приводить читача до ірраціоналістського історіософського висновку.

В есеї «Конфлікт поколінь» Д. Донцов ширше розгорнув свою націософську проблематику критичного аналізу твору «Адвокат Мар-

тіян». Його головні тези були такими. Драма має актуалізаційний національний підтекст: авторка в давньоримських персонажах і ситуаціях моделює складні проблеми розвитку українського національного руху початку ХХ ст. Лінія конфлікту пролягає між представниками старшого покоління (Мартіяном, Ізогеном, сестрою Мартіяна Альбіною) і молодшого (Ардентом, дітьми Мартіяна Аврелією та Валентом), тобто між табором типових українських народників-поступовців (від Товариства українських поступовців на чолі з М. Грушевським, С. Єфремовим, Є. Чикаленком, Д. Дорошенком та ін.), прихильників лоялістської, вичікувальної, еволюційної лінії в патріотичному русі, і молодими людьми із героїко-революційною свідомістю, які були тоді ще в цілковитій меншості. Д. Донцов узагальнював: «Становище отих культурних чи навіть політичних українських установ обабіч Збруча нагадувало становище отої “церкви” в драмі... перед діячами національно-українського руху встали питання: чи перед нами стелиться доба довгого мирного розвою, поступової еволюції, процесу ... чи нас чекає доба катастроф? Чи маємо лише не дражнити кесаря і за всяку ціну зберігати існуючі легальні установи, чи готуватися до неминучого “зудару” нашої “віри” з чужим кесарем?» [4, с. 11].

Головною проблемою твору, на його думку, є зіткнення-зіставлення двох типів психології патріотичних борців: **консервативного, пристосованського, формалістського й героїчного, щирого, протестного**. Мартіян та Ізоген – це люди, які, хоч і за натурою наполегливі й тверді, але прийняли форми спокійного культурно-політичного руху (народництва та лоялізму) й не відважуються щось змінити, пристосуватися до нових обставин, заглянути в буремне й велике майбутнє. Для них важливіша вже сама **форма**, тобто певна громадсько-політична структура, а не ідея визвольного руху. Такі люди «...полегеньку, потихеньку стають патріотами установи, хоч би треба було для її збереження **поступатися ідеєю**. Тоді настає момент, коли з установи вивітрюється дух, що її створив. Юрба лишається вірною лише фасадом, зовнішньому в тій установі, її емблемам, барвам, зовнішнім формам. Провід стає чужий вогневі, що одушевляв перших будівничих, дбає вже тільки про установу, незалежно від компромісів, які доводиться робити з чужими кесарями для її утримання. Установа, не її ідея, стає самоціллю...» [4, с. 10].

Натомість молоді люди – Аврелія, Валент – представляють тип живих ідеалістів справи. Вони тужать за щирими, сильними й відкри-

тими емоціями, за відкритою боротьбою за свої ідеали в той час, коли разом із батьком повинні ховатися зі своєю правдою (вірою), зі своїми справжніми уподобаннями, як таємні християни (патріоти). Ось роздум Д. Донцова: «Вірувати й ісповідувати свою віру перед цілим світом ворожим, кидати йому виклик, нехай приймати смерть, та цілим серцем і душею жити в ім'я ідеї. А коли ні, то іти туди, де шумує хоч інше, та барвисте й пишне життя!» [4, с. 7]. Вони не хочуть бути «меживірками», як каже Валент, тобто не приставати до «ідолянського» (язичницького) табору, ані до християнського (бо таємні). «Це тип людей, – резюмує Д. Донцов, – що прагнуть повно жити, їм краще все – змагання, муки, ризик, лише не те “безглузде животіння”» [4, с. 7].

Ось як це осмислює сам Валент, який обирає все-таки, усупереч батьковим заповітам, революційний шлях боротьби:

*... Чин живий
 або живеє слово – се талан мій,
 я син оратора таки недарма!
 Та досі скрізь цвіла і сірим муром
 ставала на дорозі обережність.
 Я не проламувався через мур,
 шануючи своє завдання, батьку,
 але тепер знайшов я кружну стежку,
 що вже тобі шляху не переріже...
 Я вступлю до війська
 ... Піду туди, де бій кипить найдужче,
 а там уже ніхто не запитає
 мене про віру. Там – аби одвага
 та добрий меч, а се буде у мене [14, с. 31–32].*

Історіософський принцип для Д. Донцова такий: «Всяка ідея, що хоче пересилити іншу, мусить вабити своїх adeptів чимсь рівно-сильним, рівно могутнім, рівно пишним. А коли ні, коли нову ту віру можна славити лише з замкнутими устами, то врозтіч піде вірних стадо» [4, с. 7]. Молоді герої твору – Аврелія, Валент і Ардент – якраз виражають своїм типом натури *нову ідею* для нації, яка мусить колись перемогти. На думку Д. Донцова, головним героєм драми Лесі Українки в сенсі носія центральної ідеї твору є Ардент, а не адвокат

Мартіян Емілій, герой, який розбиває язичницьку статую кесаря на знак протесту, бунту, тому, що не може більше зносити примирливо-інертного руху християн, які постійно тільки вичікують на ліпші часи. Д. Донцов наголошує, що ім'я Ардента походить від латинського слова *ardere* – горіти, палати. Це художній натяк авторки на те, що тільки люди з палаючою душею і серцем, тобто героїчні, можуть здобути гідне майбутнє для нації.

Д. Донцов наводить приклад Ірландії, народ якої зумів кардинально перемінити засади самовиховання і визвольної боротьби: з народу-слуги, парія ірландці стали народом героїчних, безкомпромісних зусиль і зуміли вирвати свою країну з пазурів наймогутнішої імперії світу – Великої Британії [4, с. 9]. Власне, до такої ментальної переміни закликала своїх земляків Леся Українка. Він наводить сумний історичний приклад: «У 1914 році, як вибухла Війна, репрезентативний орган українських патріотів в Москві “Украинская жизнь” видав “Відозву”, в якій осуджував всіх українських Ардентів – сепаратистів, самостійників, що думали скористати з війни для розвалу Росії (серед таких був і сам Д. Донцов, який тоді очолив самостійницький Союз визволення України і написав програму для нього. – О. Б.), заявив свою повну лояльність супроти Москви проти її ворогів. Бо від необдуманих виступів загорільців могли потерпіти лояльні українські установи – преса, товариства “Просвіти” і т. п. Їх треба було рятувати... Чи рятували? Ні. Зараз же з вибухом війни влада московська позамикала пресу і просвітні установи ... Не допомгла тактика Ізогена!» [4, с. 12].

Отже, Д. Донцов на ґрунті драми Лесі Українки підводить до осмислення вічної проблеми, яка постає перед кожним національно-визвольним рухом, і не тільки визвольним, бо і незалежна нація мусить дбати про постійну мобілізацію своїх зусиль та форми піднесення, щоб не занидіти в Історії: який вибрати шлях змагань – *еволюційно-приспосованський чи героїко-революційний?* Так, революційний шлях неодмінно принесе великі труднощі й жертви, але тільки в його вогні може *зродитися та загартуватися сильний і подвижницький характер нації*. Д. Донцов підсумовував: «Всі установи світу – церква, держава, правляча аристократія, нація, та чи інша установа – все це витвір не матерії, а духу, таких людей, яких виводить Леся в типах Ардента, Жирондиста, Міріям, Касандри. Де цей дух горить, постає їх задум в фізичнім світі. Де він гасне, або його

гасять, – розпадається й гине їх світ і в площині фізичній. Так все бувало, так і буде» [4, с. 13].

Обидва твори Лесі Українки – «Три хвилини» й «Адвокат Мартіян» – виявляли ідеалістичний, ірраціоналістично-волютаристський спосіб мислення авторки, і тому так імпонували Д. Донцову. За суттю це були *націософські* твори, хоч їхня ідейно-проблемна спрямованість майстерно та вишукано увібрана в абстрактні й екзотичні історичні образи.

Леся Українка була тим із небагатьох українських інтелектуалів-культурників кінця XIX – початку XX ст., які збагнули світоглядний переворот доби Модернізму в напрямі до повернення філософських основ духовного ідеалізму, ірраціоналізму та інтуїтивізму, які яскраво розвинулися в епоху Романтизму. Вона передчула народження нового героїчного типу націоналізму в Україні. Д. Донцов теж апелював до цих буттєвих принципів, зокрема, й під впливом Лесі Українки. Як ідеолог, публіцист, критик, культуролог, він широко розгорнув пропаганду цих принципів у міжвоєнну добу й навіть витворив в українській політиці та культурі цілі окремі великі течії – *вольовий націоналізм і вісниківський неоромантизм*.

Драматичний діалог «Три хвилини» і драматична поема «Адвокат Мартіян» художньо пояснюють значення *духовного напруження, духовного горіння* в Історії, тлумачать, що тільки *героїка* рятує нації в кожній складній історичній ситуації. Ірраціональні сутності людського буття – щира віра, містичні візії, великі пристрасті, героїчні і жертвовні поривання, інтуїтивні прозріння, духовні піднесення – зміцнювали й розвивали народи і надалі як неодмінні постулати будуть робити народи сильними, по-романтичному завзятими і переможними. І в цьому сенсі ці твори є глибинно неоромантичними художніми маніфестами доби.

Джерела та література

1. Агеєва В. Поетеса зламу століть: творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації / Віра Агеєва. – К. : Либідь, 1999. – 264 с.
2. Войтюк А. Проблеми творчості Лесі Українки / Адам Войтюк. – Дрогобич : Коло, 2001. – 84 с.
3. Демська-Будзуляк Л. Драма свободи в модернізмі: пророчі голоси драматургії Лесі Українки / Леся Демська-Будзуляк. – К. : Академвидав, 2009. – 184 с.
4. Донцов Д. Конфлікт поколінь («Адвокат Мартіян» Лесі Українки) / Д. Донцов // Вісник (Нью-Йорк). – 1954. – Ч. 6. – С. 5–13.

5. Донцов Д. Сила крові («Три хвилини» Лесі Українки)» / Д. Донцов // Вісник (Нью-Йорк). – 1951. – Ч. 2. – С. 11–16.
6. Драй-Хмара М. Леся Українка: життя й творчість / М. Драй-Хмара // Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина. – К. : Наук. думка, 2002. – С. 35–151.
7. Євшан М. Леся Українка / М. Євшан // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К. : Основи, 1998. – С. 153–160.
8. Євшан М. Леся Українка / М. Євшан // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К. : Основи, 1998. – С. 160–164.
9. Євшан М. Fiat ars! (На вічну пам'ять Лесі Українки) / М. Євшан // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К. : Основи, 1998. – С. 164–166.
10. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine. Українка в конфлікті міфологій / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2007. – 640с.
11. Зборовська Н. Моя Леся Українка / Ніла Зборовська. – Тернопіль : Джура, 2002. – 228.
12. Зеров М. Леся Українка / М. Зеров // Зеров М. Твори. У 2 т. Т. 2. Історико-літературні та літературознавчі праці. – К. : Дніпро, 1990. – С. 359–400.
13. Малютіна Н. Філософія часу в екзистенційному просторі драматичного діалогу Лесі Українки «Три хвилини» / Н. Малютіна // Український модернізм зі столітньої відстані : зб. наук. пр. – Вип. X. – Рівне : [б. в.], 2001. – С. 97–102.
14. Українка Леся. Адвокат Мартіан / Леся Українка // Українка Леся. Зібрання творів. У 12 т. Т. 6. Драматичні твори. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 9–70.
15. Українка Леся. Три хвилини / Леся Українка // Українка Леся. Зібрання творів. У 12 т. Т. 3. Драматичні твори. – К. : Наук. думка, 1976. – С. 217–239.
16. Якубський Б. Адвокат Мартіан / Б. Якубський // Українка Леся. Твори. У 12 т. Т. 9 / Леся Українка. – Х. ; К. : Книгоспілка, 1924–1930. – С. 119–137.

References

1. Aheieva, Vira. 1999. *Poetesa zlamu stolit: Tvorchist Lesi Ukrainky v postmodernii interpretatsii* [The poet of the boundary of the centuries: Lesia Ukrainka's works in the postmodern interpretation]. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).
2. Voitiuk, Adam. 2001. *Problemy tvorchosti Lesi Ukrainky* [The problems of Lesia Ukrainka's creative work]. Drohobych: Kolo (in Ukrainian).
3. Demska-Budzuliak Lesia. 2009. *Drama svobody v modernizmi: Prorochi holosy Lesi Ukrainky* [The drama of freedom in Modernism: prophetic voices of Lesia Ukrainka]. Kyiv: Akademvydav (in Ukrainian).
4. Dontsov, Dmytro. 1954. "Konflikt pokolin («Advokat Martian» Lesi Ukrainky)" [The conflict of generations: "Lawyer Martian" by Lesia Ukrainka]. *Visnyk*, 6: 5–13. New York (in Ukrainian).
5. Dontsov, Dmytro. 1951. "Syla krovy" («Try khvylyny» Lesi Ukrainky)" [The power of blood ("Three minutes" by Lesia Ukrainka)]. *Visnyk*, 2: 11–16. New York (in Ukrainian).
6. Drai-Hmara, Mykhailo. 2002. *Lesia Ukrainka: Zhyttia i tvorchist* [Lesia Ukrainka: life and work], 35–151. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

7. Yevshan, Mykola. 1998. "Lesia Ukrainka" [Lesia Ukrainka]. In *Krytyka. Literaturoznavstvo. Estetyka*, edited by M. Yevshan, 153–160. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
8. Yevshan, Mykola. 1998. "Lesia Ukrainka" [Lesia Ukrainka]. In *Krytyka. Literaturoznavstvo. Estetyka*, edited by M. Yevshan, 160–164. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
9. Yevshan, Mykola. 1998. "Fiat ars! (Na vichnu pamiat Lesi Ukrainky)" [Fiat ars! In everlasting memory to Lesia Ukrainka] In *Krytyka. Literaturoznavstvo. Estetyka*, edited by M. Yevshan, 164–166. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
10. Zabuzhko, Oksana. 2007. *Notr Dame d'Ukraine: Ukrainka v konflikti mifolohii* [Notr Dame d'Ukraine: Ukrainka in the conflict of mythologies]. Kyiv: Fakt (in Ukrainian).
11. Zborovska, Nila. 2002. *Moia Lesia Ukrainka* [My Lesia Ukrainka]. Ternopil: Dzhura (in Ukrainian).
12. Zerov, Mykola. 1990. "Lesia Ukrainka" [Lesia Ukrainka]. In *Tvory u 2-kh tomakh Tom 2: Istoryko-literaturni ta literaturoznavchi pratsi*, edited by Mykola Zerov, 359–400. Kyiv (in Ukrainian).
13. Maliutina, N. 2001. "Filosofiiia chasu v ekzystentsiinomu prostori dramatychnoho dialohu Lesi Ukrainky «Try hvylyny»" [The philosophy of time in existential space of drama dialogue in "Three minutes" by Lesia Ukrainka]. *Ukrainskyi modernizm zi stolitnioi vidstani*, 10: 97–102. Rivne (in Ukrainian).
14. Ukrainka, Lesia. 1977ю "Advokat Martian" [Lawyer Martian]. In *Zibrannia tvoriv u 12 tomakh*, edited by Lesia Ukrainka, 6: 9–70. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
15. Ukrainka, Lesia. 1976. "Try hvylyny" [Three minutes]. In *Zibrannia tvoriv u 12 tomakh*, edited by Lesia Ukrainka, 3: 217–239. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
16. Jakubskyi, Borys. 1924–1939. "Advokat Martian" [Lawyer Martian]. In *Zibrannia tvoriv u 12 tomakh*, edited by Lesia Ukrainka, 9: 119–137. Kharkiv–Kyiv (in Ukrainian).

Баган Олег. Леся Українка в поздних інтерпретаціях Дмитрия Донцова: нациософский и культурологический континуумы. В статье проанализированы два эссе Д. Донцова о драматических произведениях Леси Украинки «Три минуты», «Адвокат Мартиан». Предполагается, что поэтесса в художественной форме выразила в этих произведениях консервативные, идеалистические и иррационалистические интенции в украинской культуре начала XX в. Объясняется, что это был чуть ли не единственный автор в украинской литературе того времени, который писал в таком философском направлении. Основанием для этого послужило неоромантическое мировоззрение Леси Украинки, ее индивидуалистические и героические настроения. Одновременно большое внимание в статье уделено эволюции мировоззрения самого Дмитрия Донцова как наиболее яркого украинского теоретика традиционализма и философского иррационализма. Основное внимание уделено анализу идеологических концепций Леси Украинки в этих драматических поэмах, которые концентрируют в себе ее главные политические взгляды на современную историю Украины. Оба произ-

ведения имеют четкую нациософскую проблематику, утверждают принципы исторического волюнтаризма, национального героизма и революционизма как эмоционально-протестной энергетики бытия.

Ключевые слова: нациософия, идеализм, иррационализм, волюнтаризм, героизм, консерватизм, неоромантизм, традиционализм.

Bahan Oleh. Lesia Ukrainka in Later Interpretations of Dmytro Dontsov: Natosophical and Cultural Continuum. In this article it is analyzed two essays of Dmytro Dontsov about the dramatic works of Lesia Ukrainka “Three Minutes” and “Lawyer Martiyan”. The author proves that ideologically writer expressed in artistic forms the conservative and idealistic irratsional streams in Ukrainian culture in the early twentieth century. It is explained that it was almost the only author in the Ukrainian literature of that time, who wrote in a such philosophical way. The cause for this was the neo-romantic worldview of Lesia Ukrainka, her individual and heroic spirits. At the same time it is granted attention to the evolution of the outlook of Dmytro Dontsov as the most brilliant Ukrainian theorist of traditionalism and philosophical irrationalism in the article. It is granted the main attention to the analysis of the ideological concepts of Lesia Ukrainka in these dramatic poems, which concentrated her main political views on the modern history of Ukraine in itself. Both works have a clear natsiosofski problems, affirm the principles of historic voluntarism, national heroism and revolutionism as emotional and protest energy of being.

Key words: natosophy, irrationalism, idealism, voluntarism, heroism, conservatism, neoromanticism, traditionalism.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2016 р.

УДК 929:316.344.42(477) Кобилки-Сидоренки

Алла Дуба

ІЗ СУЗІР'Я ДРУЗІВ: ЗВИТЯЖЦІ КОБИЛКИ-СИДОРЕНКИ (МАТЕРІАЛИ ДО МАЙБУТНЬОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

У статті представлено матеріали до біографій знайомих родини Лесі Українки Наталії Павлівни і Гаврила Романовича Сидоренків та їхніх нащадків, які складають інтелектуальну еліту України. Опубліковані тут документальні джерела можуть бути використані для написання статей до енциклопедії Лесі Українки.

Ключові слова: дисертація, бібліотекар-референт, фармаколог, офтальмолог, фтизіатр, інфекціоніст, клітинна біологія, біотехнологія рослин, пташиний грип, генетика.